

ירושלמי פ"ג דסוכה ה"ד, ר' זעירא הוי תקע לה ופי' בקה"ע 'בתקיעות שופר הודיע לעם ליקח עץ עבות בת שלוש שלוש להדס, וכי היכי שעשה עזרא שהעביר קול והיינו תקיעת שופר'. וחזינן דבבבלי דף מה, א כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו העם. וכן איתא בבבלי דף מה, א כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח וכו', הרי דהדס בעבותו הוא עניין גדול בפני עצמו.

והנה גם סוגיות ההדס מעובות הם בענפים ושורשים, אבל מחמת קוצר הזמן אמרתי להרכיב העניינים במעשה שלשלת עד שיהיו מורכבים זה על זה וקלועים זה בזה, לחדוותא דשמעתא.

ועוד חזון למועד אי"ה לסדר הדברים בהרחבה ובסדר נכון ואמיתי יותר.

א

א. סוכה ל"ב ע"ב, תנא עבות פסול שאינו עבות כשר היכי דמי עבות אמר רב יהודה והוא דקיימי תלתא טרפי בקינא, ופרש"י שלשה עליון בקן אחד יולאין מתוך עוקץ אחד, אבל התוס' כתבו וחומרא גדולה הוא דאינו מלוי, ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה אע"פ שכל אחד בעוקא. ואמנם מלשון התוס' לא נתבאר מהו עניין הדבוקים זה בזה (וקצת משמע שהוא כגוונא דרש"י ששלשתם מקובצים בלל אחד אלא שכל אחד בעוקא), וגם לא נתבאר אם הכריעו דלא כרש"י שהרי לא כתבו אלא 'שמא' וגם בסוף דבריהם הביאו ראיה לשיטת רש"י (לגירסת ה"ח)¹, אבל הרא"ש כתב בל"א דא"א קצת וחומרא גדולה היא זו דאינו מלוי כו' ומיקרי שפיר כשהן סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו אע"פ שכל אחד בעוקא, הרי שהכריע דשפיר מיקרי עבות בלל עוקץ אחד, וגם פירש שאינם צריכים להיות דבוקים לגמרי זה בזה אלא סגי שיהיו בעיגול אחד. וכ"כ הריטב"א 'שכלל קו וקו יס' ג' עליון סביב בשורה אחת' וכן בתור"פ 'שיש ג' עליון סביב העץ ואינו גבוהין זמ"ז', וגם בר"ן כתב ג' עליון במקום אחד זה בלל זה וכתב ה"ב (ריש סי' תרמ"ו) דמשמע מיניה כהרא"ש.

¹ ואכן בפסקי התוס' פסק 'שלשה עליון סמוכין לצאת מעוקץ אחת' ולכאור' היינו בפרש"י.

אמנם לא נחבאר בדברי הראשונים היאך נמדד גובה העלים אם לפי מקום יציאתם או לפי העלים עצמן, אך המקובל בידינו למדוד העליון לפי מקום יציאתם מן הענף, וה"נ מסתברא שהרי לדעת רש"י הכל נמדד בחר עוקצ' ולא נחלקו עליו הראשונים אלא במה דבעי עוקץ אחד ממש. וכן מנו בשם פוסקי זמנינו שאם א' העליון קצר יותר מחבריו או שנקטם לרחבו ועי"ז אינו מגיע לעיקרו של העלה שמעליו³ אפ"ה קצר דלא אזלי' אלא בחר העוקצין⁴.

אלא דעיקר הדבר צריך ביאור טובא אמאי אנו מודדים את שילוש העלים לפי עוקצן ולא לפי עיומון, וכפי פשטות לשונות הראשונים הנזכרים למעלה, (ולכאור' החריגה בעוקצין אינה משפיעה כלל על שילוש העליון עצמו), ועכ"פ למה לא נבקש שיהיה גם העליון עצמו מכוונים זה כנגד זה הרי הם הם עיקר היום העצום, וז"ע. עוד יש עלינו לבקש לימוד זכות על המון העם שאינו מדקדקין בשילוש העוקצין כלל אלא מבקשים שיהיו העלים עצמן זה כנגד זה, וכריך טעם.

² שהרי לדידיה בנוונא דתרי וחד העלה הנמוך גדול מחבריו (במפורש בגירסת הר"ן ברש"י 'עלה אחד מלמטה ארוך ורוכב על השנים') ואעפ"כ לא פסלו אלא משום יציאתו למטה, מכלל דאי יצא בעוקצן א' לא אכפ"ל שהא' גדול מחבריו.

³ אך לכאור' בעינין שיהיה עכ"פ רוב עלה קיים, דאל"ה הוי ליה כנשר לגמרי וכמפורש בראב"ד לולח"ג סי' מז, ולכן מה מאוד יפלא עמנו³ בספר ארבעת המינים למהדרין עמ' פז ועמ' צח משמיהו דהגר"ח ק' והגר"ק להבשיר בנקטם העלה לרחבו ולא חילק בין מיעוט לרוב [וגם בתמונה שם אין רובו קיים].

⁴ אבל הגרמ"מ שליט"א בהלכות חג בחג פ"ה אות ד' הכריח מלשונות הראשונים דלעיל דכולהו ס"ל שאין מודדים העליון לפי עוקצן כי אם בגובה העלים עצמן, ולפי"ז יצא לדון בדבר החדש דיש להחמיר שיהיה גם גובה העליון שוה זה כנגד זה, וגם לימד בזה זכות על המון העם שאין מקפידין על השילוש בעוקצין, (אלא דכתב שאינו לדינא מפני דעת רבינו ירוחם דכתב להדיא דאולי' בטר עיקרו וכמו המקובל בידינו). ובאמת אין דקדוקו מוכרח כלל דאף שכתבו הראשונים שבעינן שיהיו העליון שוין בגובהן מ"מ לא פירשו איך נמדד הגובה אם לפי עיקרן או לפי ראשם, ועוד דאי נימא דאולי' בטר גובה העליון עצמן א"כ לפ"ד החזו"א דסני בחוט הנפגש [והיינו משום דגם זה חשוב שורה אחת כמוש"כ הקה"י שאביא לקמן אות ב'] ה"נ יועיל כשקצת מן העלה שוה לקצתו של חברו, וא"כ הכשרנו כל הדסים השווים. גם מש"כ שם שנתעורר לזה מדברי הבכור"י שפירש לשון השו"ע ג' עליון בגבעול 'פי' שעומדין זה אצל זה בעוגל אחד שאין א' מהעלים גבוה או נמוך מחברו, ואם הקנים עומדים סמוכים ול"ז וגם העלים עומדים וקופים עד שכמעט נתכסה כל העין או הוא נאה ביותר אבל אינו מעכב רק שהעלים יעמדו בעוגל אחד' והגרמ"מ הבין ד'הקנים' היינו העוקצין, וא"כ מפורש שא"צ שיהיו העוקצין סמוכים ושוין אלא העלים, אבל זה תימה שבודאי הקנים דמיירי בהו הבכור"י אינם העוקצין אלא השורות (ובקינא דתוס') ועי' קאמר דאינו מעכב שיהיו השורות סמוכות זה לזה בשביל שיחפה את עצו ובהמשך דבריו 'אפילו העלים נוטים למטה והקנים רחוקים זה מזה עד שאין עליו חופין את עצו מכ"מ כשר כיון שהוא ממין עבות', וגם הגרמ"מ עצמו באות כ"ט הביא דברי הבכור"י הללו לגבי הא דלא בעינן ראשו ש"ז מניע לצד עיקרו ש"ז, וכי"צ ב'.

והנה, כתב בספר חידושים וביאורים שקיבל ממרן זללה"ה שיעור משולש לכל שיש קו הנפגש בכל הג' שרשים שפיר דמי, אע"פ שצורש אחד הוא נפגש מלמעלה ובאחד מלמטה. ובקה"י סוכה סי' כ"ו כתב להביא ראיה לדברי מרן מירושלמי פ"ה דכלאים ה"א גבי כרס דבעינן שיהיה שתיים כנגד שתיים כו' ובעינן שיהיו מכוונות ואמרינן התם הכורת [הגזע] מכוון והנוף אינו מכוון ה"ז כרס, הנוף מכוון והכורת אינו מכוון אינו כרס, היו [הכורות] דקות ואינם מכוונות העבו והרי זה מכוונות הרי"ז כרס עכ"ד הירושלמי, והנה כשאינם מכוונות והעבו יותר עד שהן מכוונות הרי לא כל הכורת מכוון אלא מקצת מן הכורת דהיינו תוספת הגידולין שגדלו בעובי כמוזן, ואפי"ה נקרא מכוונות, ולענ"ד הוא סעד נכון לדברי מרן זללה"ה, עכ"ד הקה"י.

ואמנם עיקר ראייתו ז"כ דהא בהמשך דברי הירושלמי שם איתא 'אית תניי תניי מצפנים ואית תניי תניי מבחוץ, אמר רבי יונה מאן דאמר מצפנים בתוך טפח ומאן דאמר מבחוץ כריך שיהא נוגע בהן' ופירש מרן זללה"ה בסי' יא ס"ק יב דמ"ד מצפנים ס"ל דמבחוץ לא אכפת לן שאף אם בחוץ אחת בולטת הרבה שהיא עבה מחצרתה כיון דהן מכוונות מצפנים חשיב כרס, ואם אינן מכוונות מצפנים שאחת עבה ובולטת יותר מטפח אינו כרס אף שהן מכוונות מבחוץ, ומ"ד מבחוץ ס"ל דמצפנים אינו מעלה ולא מוריד, ומסיק דמ"ד מצפנים סבר דלא מצטל תורת כרס אלא"כ אחת בולטת מחצרתה טפח ולמ"ד מבחוץ כל שאין החוט המתוח נוגע בשתייהן בהמתחו על ריבוע של זויות נכבות אין כאן כרס ולדידיה נפל כרמא צבירא דמשהו בליטה מצטל כרמא, עכ"ד מרן, וא"כ מבואר דגבי כרס לא כגי בחוט הנפגש אלא בעי שיהיו הגפנים שוין זה לזה או מבחוץ או מצפנים.

ולדברי מרן כריך לומר דהא דאמרי' היו דקות והעבו מיירי שלא העבו שניהם בלחותו שיעור אלא א' העבה יותר עד שנתווה לחצירו, ואו דנימא דהא דאמרי' היו דקות היינו מקצת מן הגפנים והעבו עד שחזרו להיות מכוונות לחצרותיהן, וכ"כ בפירוש הגר"ח"ק לירושלמי. אבל רבינו הקה"י כנראה נסמך על פירוש הפני משה שם דלמ"ד מצפנים ס"ל שמודדים מלד אמצע עביו של כרס אבל א"כ שיהיה מכוון לחצירו בלידי הכרס ודי בחוט הנפגש בעצבים של גפנים, עיי"ש, ולדידיה א"ש שהיו דקות והעבו מיירי שהעבו שניהם בלחותו שיעור (כסתמא דמילתא) וא"כ אכתי אינם מכוונים לא מצפנים ולא מבחוץ אלא דכגי בחוט הנפגש⁵.

⁵ ולבאר' יש להוכיח קצת בדעת הקה"י מהא דאיתא שם 'ביצד הוא יודע אם מכוונות הם מביא חוט ומותח' ולבאר' תמוה מה עניין זה לנדרון דדקות והעבו והלא גם בסתם גפנים עליו למדוד אם מכוונים הם. אבל לדברי הקה"י יש לומר דבסתם כרס הרי הוא נושע את נשיעותיו מעיקרא בקו שוה, ואח"כ כשהעבו שוב אינו צריך

ועכ"פ למדנו מדברי הקה"י סס"ל לדקדק בדוקא שיהיה חוט הנפגש וכמו גבי כרס, ובפחות מזה לא סגי כלל. אבל בספר חדושים וביאורים כתב בסוף דבריו וצוה הלשון אמר לי לא שזהו השיעור אלא שזה ודאי שפיר דמי, ומבואר דאף היכא שאין אפילו קו הנפגש אפשר דחשיב משולש, אלא דקשה לתת השיעור צוה, ולכך אמר דכשהקו נפגש ודאי שפיר דמי.⁶

ויש לי להביא ראיה גדולה לזה דאף כשאין העליון יוצאין בשורה אחת ממש שפיר דמי, מהא דכתבו הריטב"א וז"ל הר"ב ז"ל בפירושו שלשלתן קטומין שדך ההדס שיוצאין מנדרין דבין קטנים ופארות⁷ והם מפסיקין בקינא דלא הוה תלתא בחד קינא ונכרך

למדור את כיוונם שהרי בלא"ה יש כאן חוט הנפגש, ואינו נצרך לבדיקת חוט אלא כשמעיקרא לא היו מכוונות, אבל לדעת החו"א דלא סגי בחוט הנפגש א"כ בכל כרס צריך הוא לבודקו בחוט המדידה ומאי שייטיה להבא [ונם הרמב"ם כלאים פ"ז ה"י הביא מימרא זו בהרי דינא דדקות והעבן], ונראה מכאן ראייה גדולה למש"ב מרן בסי' יא סק"ב שאם היו מכוונות והעבן ונתקלקל הכיוון כיון שכבר היה כרס לא נתבטל, וא"כ א"ש היטב שסתם כרס שהיה מכוון משעת נשיתו א"צ מדידה לאחר שהעבן כיון שבלא"ה אין מתבטל הכרס. והנה בעיקר מדידת החוט הנזכרת בירושלמי יש לעיין בזה לדברי הקה"י, שהרי שורה אחת מן הכרס צריכה להיות ג' נפנים מכוונים (לדעת רוב הראשונים), ואי לא מיירי במדידת צירי הנפנים בשיטת מרן אלא במדידת עבים א"כ איך אפשר למדור ע"י מתיחת חוט את שלושת הנפנים, הלא גם אם נפן א' נפגשת עם נפן ב' ונפן ב' נפגשת עם נפן ג' אכתי אינו יודע שנפן א' נפגשת עם נפן ג', [משא"כ לדעת מרן מותח חוט א' לכל אורך הכרס ואם אין החוט נוגע בשלשתם (או בטפח הסמוך) לא הוי כרס], ולכא' מוכח מזה דאף אם החוט הנפגש אינו פוגע בכל שלושת העליון בשורה שפיר חשוב שורה אחת כיון דהא' פוגש בב' והב' פוגש בג', וא"כ דכוותיה יש להכשיר בהדס כשעוקין א' פוגש בעוקין ב' ועוקין ב' פוגש בג' אבל אין א' וג' נפגשים (אשר ציור כזה מצוי מאד) והוא חידוש, [ויש לעיין בסוגיות בכלאים בזה, אך גם אילו ראינו זה, י"ל כן לפי מש"ב למעלה בשם החו"א דלא זהו השיעור כו' וא"כ נראה דציור כזה הרי"ו בכלל הסמוך מאד לחוט הנפגש אשר גם הוא כשר]. אלא דיש לדון לפוסלו מצד אחר, דאף דכשאנו מביטים מצד אחד נראים שלושת העליון בשורה, שהרי א' סמוך לב' והב' סמוך לג', מ"מ כיון שכשאנו מביטים מן הצד השני נראים א' וג' מופרדים זה מזה הוי הדס שוטח, וראיה לזה, מהא דכתבו הראשונים לפסול את הקן שיוצא ממנו ענף משום הפסק בין העליון, ולכא' מה בכך הלא אכתי סמוכים הם מצד אחר, וחזוין דצריכים להיות סמוכים זה לזה בעינו וכל שאין הג' שב ונסמך לא' לא הוי שילוש, משא"כ גבי כרס שא"צ שיהיה נפן א' סמוך לנפן ג' שהרי אין שם עינול אלא שורה, ודו"ק.

⁶ וכן ידוע מנהג אנשי ירושלים שאינם מוקדקין במדידת העוקצין אלא אולי בתר טביעות עינא, וכ"כ בספר הליכות שלמה שכשבירר לו הגרש"ז הדסים לא בדקם ע"י מתיחת קו אלא ע"י התבוננות בצורתן הכללית של כל הרס, עיי"ש, אלא דאמר דקשה למסור בזה כללים ברורים לכן אף דלעצמו סומך על טביעות עינו מ"מ יש להורות לדקדק על קו שיהיה לכל העוקצין, וכ"ז צ"ב כנ"ל דאם אינם אפילו בקו הנפגש במה ייחשבו אפוא לקן אחד.

⁷ פשוט שכוונת הראשונים לענפים ממש, אבל מה שמצוי לפעמים שיוצאים עליו קטנים בחיק א' העליון שבקן, אין זה הפסק וא"צ לתולשם, אלא אדרבה הידור גדול הוא שעיי"ו יוצאים ג' עליו בקן א' והוי ליה עבות אף לרש"י [וכמו שיבאר לקמן דלרש"י סגי בקן א' בזה], ומה מאד תמהתי שבספר ארבעת המינים למחרין עמ' עה הביא תצלום של עלים קטנים כנ"ל וכתב שהם ענפים קטנים שיש להסירם.

לקטום אותם משם, וכתב במחצית השקל דהיינו דוקא ציוראים בין העליון אבל לא ציוראים בין הקנים, וז"כ רבינו זללה"ה בסי' קמ"ו סקל"א לחמוה עמש"כ במשנ"ב לפסול כציוראין בין הקנים. ולכאור' יש כאן מקום תימה, הלל לעולם אין הענפים יוצאים בשורת העליון אלא מעליהן מעט, שהרי מוצאם מן הניצן אשר בחיק העלה, וא"כ איך אפשר שיפסיקו הענפים בין העליון. וחזינן בדיבור דאף ציוראין הענפים מעט מעל גובה העלים מ"מ חשיבי בחד קינא אם העליון והוי הפסק ביניהם⁸, ולא אמרי' דכיון שאין הם באותו גובה בדקדוק לא הוי חד קינא, וא"כ ה"ה שאם יוצא א' העלים במקום זה חשיב חד קינא וכשר, ולכאור' היא ראייה נכונה.

אלא שעיקר הדברים נריכים ביאור דכיון שאין אפילו קו הנפגש, במה ייחשב הקו למשולש.

והיה מקום לומר דיך כאן סברא כללית שדיני הכשרות נקבעים לפי ההסתכלות השטחית, וכל שהוא נראה לעינים לפום ריהטא כמשולש הרי"ז נידון כמשולש, וכעין מה דמפורסם לגבי מראה שחור באתרוג וכדו', ולפי"ז אין דברי הקה"י סותרים למש"כ בחדושים וציאורים בשם מרן, דלעולם עיקר שורת הדין היא דבעינן חוט הנפגש כדין הכרם אלא דא"ל למדוד הדבר בדקדוק וכל שהעליון סמוכים עד שכלל עיון נראה כנפגשים בחוט הרי"ז משולש.

אך באמת א"ל לומר כן שהרי להדיא איתא התם בירושלמי 'כיצד הוא יודע אם מכוונות הן מביא חוט ומוחה' וכן נפסק ברמב"ם ושו"ע, הרי דלא נקבע הדבר לפי מראה העינים אלא כריך מדידה מדוקדקת. וגם עיקר הסברא לדון לפי ההסתכלות השטחית אינה נכונה אלא גבי דיני הדך וכדו', אבל כאן אנו מבקשים את המציאות האמיתית, וכמו שלגבי דין חסר באתרוג לא נימא הכי. ועי' לשון המחירי 'ואם לא היו שם אלא שני עליון אפילו היה השלישי סמוך להם עד שגראה כאילו שלשהם בגבעול אחד אין זה עבות אלא שטח' הרי שלל אזלי' בחר הגראה לעינים בלא דקדוק. וא"כ שוב ז"ב למה אפשר להכשיר אפילו כשאין אפילו חוט הנפגש בין העלים, וי"ע.

ג

ובשביל לבאר הדברים אקדים לדקדק בדברי החוס' הנ"ל אות א' שכתבו דמש"כ רש"י דבעינן תלתא טרפי בעוקץ אחד חומרא גדולה היא 'ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה אע"פ שכל אחד בעוקצו', ומדוקדק דגם לדבריהם אי נעביד

⁸ ואף שאין הענפים בין העלים אלא יוצאים מחיקו של א' מהם מ"מ שייך בזה הפסק משום שהענף מפסיק בין העלה שמימינו לעלה שמשמאלו ודו"ק.

כרש"י שפיר דמי אלא דחומרא היא ואף על פי שכל אחד בעוקא שפיר דמי. וכן הוא לשון הרא"ש זמיקרי שפיר כהן סמוכין וכו' אע"פ שכל אחד בעוקא מכלל דאי כולם בעוקא אחד כל שכן דכשר. וכן מתבאר גם בלשון חוס' רבינו פרץ שכתב ושמא חד קינא מיירי שיש ג' עליו סביב העץ ואינו גבוהין זה מזה, והוי כחד קינא ומשמע דעיקר שם חד קינא הוא כשיוצאין מעוקא א' כפרש"י אלא דגם כשיוצאין בשורה אחת 'הוי כחד קינא'.

ובאחרונה נתפרסמו 'הדסי רש"י' שבכל שורה יוצאים ג' עליו גדולים ובחיק כל עלה יוצאים עוד ב' עליו קטנים וסה"כ ט' עליו בשורה, ומטו משם מורי האורחא דיש לדקדק שיהיו ג' העליו הגדולים מכוונים זה כנגד זה כדי ללכת גם דעת החוס' בפי העצות, והוא פלא⁹ וכאמור למדברי הראשונים משמע להנטול עצות דרש"י יאל לכו"ע¹⁰, ושו"ר (בקונטרס 'הדסי אקטע') בשם הגר"ח ק"ק סליט"א שאמר שאין לרייך שיהיו ג' העוקאין מכוונים זה כנגד זה, כיון דגם לחוס' די שיהיה בכל שורה ג' עליו ואף אם הם בעוקא אחד.

אלא לז"ע בטעם הדבר, ללכא' יס כאן ב' עניינים נפרדים ולא קרבו זה אל זה, ואיזה שייכות יס בין ג' עליו סביב הענף לבין ג' עליו בלוחו עוקא עד שנימא דיוצאים בין בשילוש זה בין בשילוש זה, וגם מהו שכתב התורי"ד דהוי כחד קינא, ובמה הוי כחד קינא הלכא כל אחד מן העלים בלד אחר של הענף, וז"ב.

[וראה זה חדש מלאתי בספר בית דוד סי' תמ"ד שהביא דברי הרא"ש סי' י' שכתב דג' עליו של קו א' יוצא מכאן וא' יוצא מכאן והג' בלמעמך מורכב על שניהם והוא הנקרא ראש ובו תלוי ההדר כי הוא נראה יותר מהאחרים, והקשה לכיון לפי' הרא"ש כתום'

⁹ והגר"צ שרלין שליט"א אמר לי דמין הגאון רח"פ שיינברג שליט"א (הנוטל הדסי רש"י) מדקדק בהם שיהיו העוקאין מכוונים זה כנגד זה ואינו מסתפק במה דיש שילוש בעוקא אחד כדעת רש"י, וביאר דשמא חושש הוא ללשון שאר ראשונים (זולת החוס' והרא"ש) דבהו משמע שבך הוא עיקר צורת העבות ג' עליו סביב העין. והגר"מ שטרן שליט"א אמר לי דגם לדעת רש"י בעינן שיהיו ג' עוקאין של שלוש שלוש, ודבריו מחודשים, דנהי דבוראי בעינן גם לרש"י שיהיו עוקאין יוצאין מן צדדים כדי שיהיו חופין את עצו אך מ"מ מהיכי תיתי דבעינן שיהיו מכוונים זה כנגד זה בעינול אחד. ועכ"פ לדבריו יש לתמוה ביתר שאת איזו שייכות איבא בין השילוש דרש"י לבין שילוש דחוס' עד שנכללו שניהם בשם עבות לדעת רש"י.

¹⁰ אמנם יש לי להביא קצת ראיה לדעת הסוברים דלחוס' אין יוצאים בעבותו דרש"י, דהנה, גבי דולבא כתב רש"י: עין ערמון קשטני"ר קלוע הוא כו', והחוס' כתבו ואומר ר"ת שאין זה קשטני"ר שאינו קלוע. והנה ר"ת נכדו של רש"י היה ובמקומו ישב, ואיך נחלקו במציאות הקשטני"ר, והוא פלא. ולדבריהם י"ל דהאי קשטני"ר יוצאים עליו מעוקא אחד ורש"י לשיטתו שפיר קוראו קלוע ותום' לשיטתם פליגי שבאופן זה אינו נחשב קלוע.

תלחא טרפי בקינא היינו שהם צעיוגול אחד שאין אחד נמוך מחצירו א"כ מה שייד לומר
בזה אמנע שהרי אין כאן אמנעי מיוחד וגם אין אחד מהם נראה יותר מאחרים שכולם
בשוא עומדים.

וכתב דאף לדעת התוס' והרא"ש צעין שכל ג' העלין יאזו ממקום אחד שרגלי העלין
דבוקין יחד צעיקרם צען ההדס ולכך שייד שפיר לומר א' מכאן וא' מכאן והג' באמנע,
וכן משמע מדברי התוס' שכתבו ממס כדברי הרא"ש והוסיפו מילת 'דבוקים', עיי"ש
שהאריך, וסיים 'ולכן אני תמיה על מנהג הפשוט שמכשירין כשיש ג' עלין סביבות בשוא
אע"פ שעוקאיהן מרוחקים זה מזה שטח הרצה' עכ"ל¹¹.

ולדבריו מדוקדק היטב לשון התוס' והרא"ש שבתחילת דבריהם אחר שהביאו לשון רש"י
דבעין שיאלו מעוקץ אחד כתבו 'וכן פירש תרי וחד שני עלין צעוקץ אחד ועלה אחד
מלמטה ועולה ורוכב על השנים', וקצת תימה מה הוסיפו בדברי רש"י הללו יותר ממה
שכתב רש"י להדיא בפירוש תלחא בחד קינא, ולהאמור מדוקדקים הדברים כמין חומר
שהרי תיאר זה של תרי וחד שכתב רש"י הוא הוא לורת העבות לפי התוס' והרא"ש שיש
עלה א' מלמטה סמוך לעליונים ועולה עליהם, ולכך העתיקו את דברי רש"י הללו
להורות לדלידיה צעין דוקא עוקץ אחד ממס ולא סגי במה שיואלין מאותה גומה,
ודו"ק.

ועכ"פ לפי דרכו של הבית דוד יתבאר היטב הא דגם להתוס' והרא"ש אי עבד כרש"י
שפיר עבד, שהרי לדלידיה לא נחלקו התוס' והרש"י צעיקר שם עבות דבעין ג' עלין
יואלין ממקום א' ממס, אלא נחלקו אי צעי שיהיה צעוקץ א' ממס או דסגי בג' עוקאין
יואלין מגומה אחת, וא"כ בודאי דגם לדלידה אי הוי צעוקץ א' לא גרע בזה מידיו¹².

אלא לכל דבריו מחודשים מאל, והוא כנגד המקובל בידינו בציאור דברי הראשונים
והפוסקים דסגי שיהיו ג' העלין סובבים את הענף. ואם כן הדרינן לקושין אמאי סגי
לדעת התוס' אם יטול הדס עבות צעוקץ אחד, הלכא לא קיים בזה את לורת העבות

לתוס'.

¹¹ ולדבריו נתיישבה קשיית רבותינו האחרונים על הרא"ש דכשיש עלה הרוכב על השנים הוי הדס שוטח,
דלעולם יוצאים שלושתם ממקום אחד אלא דכך הוא צורת יציאתם עלה גדול תחתון ובחיקו ב' עלין קטנים
[וכמו שנראה בזמנינו בהדסים הקרויים 'הדסי רש"י'], אבל הדס שוטח היינו כשהעלה הגדול התחתון אינו
סמוך לעוקצי העלין העליונים אלא נמוך מהם.

¹² ולדבריו נמצא שההדסים שנתפרסמו באחרונה בשם 'הדסי רש"י' (או 'הדסי הרב אקטע') אינם כשרים
לדעת רש"י כיון שבהם כל עלה עולה בעוקצו, אלא אדרבה זוהי צורת ההדס לדעת שאר הראשונים.

והנה, התוס' בסוף דבריהם הביאו מהא' תלתא תלתא בקינא דפרק הכונס, ונחלקו הב"ח והמהר"ם אם הביאו התוס' משם ראייה לדעתם או לדעת רש"י, עיי"ש, אבל ברא"ש הביא בתחילה משם ראייה לפרש"י דחד קינא היינו שורש אחד כדהתם, ובסוף דבריו לאחר שמסיק דמיקרי שפיר כשהן סמוכין זה לזה בעיגול אחד כתב וכן היא תלתא בחד קינא דפרק הכונס היה קרקע ציניהם אלא שלמטה מן הקרקע היה שורש אחד להם, ולכא' ז"כ למה הוסיף הרא"ש דהתם היה שורש אחד מהם למטה מן הקרקע, ולמה לא סגי שיאלו בשורה אחת, כמו גבי עלי ההדס.

וחזינו דהא' דהחשיב הרא"ש את העלין היוצאין בעיגול אחד לחד קינא הוא מפני שבתוך הענף שורש אחד לשלושת העלים¹³, ובהאי תלתא דקלי דפרק הכונס, וא"כ נמצא דרש"י והתוס' לא נחלקו במהות שם עצות, דכו"ע סברי דעצות הוא ג' עלין היוצאים ממקום אחד אלא דרש"י הצריך שיאלו מן הענף בעוקץ אחד והתוס' סגי להו במה שבתוך הענף יא' להם שורש אחד שמהם יוצאים כולם.

ולפי"ז מובן היטב הא' דגם להתוס' יוצאים בהדסי רש"י, כיון דגם לשיתתם מהות העצות הוא במה שיוצאים העלים משורש אחד וא"כ כל שכן כשיוצאים גם בעוקץ אחד דשפיר דמי. והו' דקאמר תוס' רבינו פרץ דכשיש ג' עלין סביב העץ 'הוי כחד קינא', והיינו דחד קינא ממש הוא כשיוצאים העלין מעוקץ אחד אלא דגם כשיוצאין סביב העץ הוי כחד קינא כיון דסו"ס בתוך הענף יוצאים הם משורש אחד, ודו"ק.

וכדלחנין להכי יבואר מה שתמנהו ב'אות ב' אמאי מהני גם כשאין העלין יוצאין בשורה ממש, והיינו משום דליכא כלל דין שיאלו העלים בשורה אחת, אלא כל שניכר הדבר שבתוך הענף יוצאים שלושתם משורש אחד הוי חד קינא, ודו"ק. ומכאן מקום ללמד זכות על המון העם שאינן משגיחין כלל על העוקצין אלא על שילוש העלים, שכל שהעלים עומדים זה כנגד זה ניכר הדבר שמשורש אחד יאלו, ואף אם אין העוקצין שוין לגמרי.

ובזה יובן היטב הא' דמודדים את שילוש ההדסים לפי עוקציהם ולא לפי גובה העלין, אשר תמנהו ב'ה לעיל אות א', ולהאמור א"ש כיון דלנו מצקשים לידע אם יא' לשלושת העלים שורש אחד בתוך הענף, ובשביל זה לא סגי שיהיו שלושת העלים שוים אלא הכל

¹³ וכן כתב לי פרופ' אורי פרנמן שבתוך הענף מחוברים העלים לאותו צינור הובלה.

נמדד לפי מקום עוקציהם כמוצו. וגם יתבאר בזה למה כשעלה א' קטן מחבריו או שנחתך לא פסיל משום שאין אנו מבקשים אלא יליאת העלים משורש א'.

ה

אלא דעיקר הדבר זר קאת מסבבא, מדוע סגי במה שהעלים יולאים בתוך הענף במקום אחד, והלא אין דבר זה גלוי לעינים כלל, ולמה נקבע הדין כפי תוך הענף ולא לפי מציאות העליון.

וביתר עוז יש להקשות, דבגמ' דרש' מקרא דענף עץ עבות דענין מין שענפיו חופין את עץ ואיזה הוא הוא אומר זה הדם, וכתב רש"י דדרש' לה מקרא דענף עץ שכולו ענף, ולפי"ז אין זה עניין לדון עבות אלא דרשה בפנ"ע הוא, אבל הרי"ף כתב ווהעתיקו ברא"ש [זענף עץ עבות עץ שהוא עבות שענפיו חופין את עץ הוא אומר זה הדם] הרי שדין ענפיו חופין את עץ הוא קיום דדין עבות¹⁴, ש"ע"י ששלושת יולאין במקור"א נחפה העץ¹⁵. וכן הרמב"ם כתב 'ענף עץ עבות הוא הדם שעליו חופין את עץ כגון סיהיו ג' עליון או יותר על כן בגבעול אחד' הרי דדין חופין את עץ הוא הדין עבות שילאו ג' עליון בגבעול אחד. וולכא"ו נראה דרש"י והראשונים אזלי לשיטתיהו בזה, דלרש"י לעבות היינו סיהיו תלתא יולאים מעוקץ אחד א"כ זה אינו עניין לחופין את עץ כמוצו, אלא יש כאן סימן בפנ"ע הנלמד מענף עץ שזהו מין שעליו חופין את עץ¹⁶, אבל לשאר

¹⁴ וראה בב"ח ריש סי' תרמו שהעתיק דברי הגמ' ורש"י גבי ענפיו חופין את עץ, והוסיף 'וכתב הר"ן דדייקי עבות', והוא פלא שהר"ן לא כתב כן אלא גבי רבנן דראב"י דקאמרי קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת שזה נלמד מעבות, אבל גבי ענפיו חופין את עץ לא הזכיר כלום, אך ע"פ דבריו אמיתיים בדעת הרי"ף והרא"ש שדרש' מקרא דעבות שענפיו חופין את עץ.

¹⁵ ולדבריהם נתיישב היטב קושיית התוס' לקמן לדב, איך דרש' ג' הדסים מקרא דענף עץ עבות (ענף חד עץ חד עבות חד) הא איצטריך ליה לענפיו חופין את עץ, ולשיטת הרי"ף א"ש היטב דלא דרש' ליה מענף עץ אלא מעבות וענף עץ מיותר למילף תוספת ב' הדסים. ובוה נתיישב גם קושיית התוס' הב' שם למה לא דרש' גביה פרי עץ הדר שלושה, וכוונתם להקשות מ"ש מהדס דדרש' הכי אע"ג דאיצטריך גם לדרשא וכמוש"ב בכפות תמרים יעו"ש, וא"כ לדעת הרי"ף יש לתרץ בפשיטות דלעולם א"א לדרוש למניין ממה דאיצטריך לדרשא ולכך לא דרש' מפי עץ הדס שנצרך לעצו ופריו שזה, ורק בהדס דדרש' חופין את עץ מעבות איתר ענף עץ למניין. (ונמצא דראב"י דרש' גם גבי הדס טעם עצו ופריו שזה ס"ל כר"ע דסני בהדס אחד).

¹⁶ ואמנם כתב רש"י דחפיו העץ נעשה ע"י שהם עשויים בקליעה, אך לא ביאר עניינה של קליעה זו, אך ממה שזכינו לידע עניינו של ההירדוף (שגם בו כתב רש"י שעשוי כמין קליעה) וראיתי שעליו משולשים ג' עליון סביב הענף, אך כל עלה ועלה בעוקצו ואינם במקום אחד, ומהו נבין שלזה קורא רש"י קליעה, וא"כ שמענו דבריו הגר"מ שטחן לעיל הערה 9 דגם לרש"י בענין שיהיו סביב העץ ג' קנים של שלושה שלושה, [אך אחתי לא שמענו שצריך לדקדק שיהיו מכוונים זה כנגד זה בדרדוק, שהרי לרש"י אין זה משום חד קינא אלא משום קליעה שיהיו חופין את עץ מכל צידו], וזהו שכתב רש"י לעיל בסוגיא דה' טפחים 'עבות שלושה לא משכחינן' — אין אנו יכולים למצוא שיהא קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת, והיינו שלשה

ראשונים דס"ל דמעצות ילפי' שְלוֹסָה עֲלִים צַעֲיֹגֹל אַחַד סְבִיב הַעֵץ א"כ כִּזָּה שְפִיר מַתְקִיִּים חִפּוֹי הַעֵץ (בְּמִין הַהֶדֶם שְקִנּוֹ סְמוּכִים דֶּרֶךְ כֻּלָּל) וְשְפִיר יִלְפִי' לָהּ מַעֲבֹת].
וּא"כ כִּיּוֹן שֶׁנִּתְבָּאֵר מִלְשׁוֹנוֹת הַרְאִשׁוֹנִים דַּעֲנִיין הַעֲבֹת הוּא בְּצִבְלִי שִׁהִיּוּ הַעֲלִין חוֹפִין אַתְּ עֵצוֹ, וְעִנְיִין זֶה אִינוֹ תַלְוִי לִכְאוֹ' בְּשׁוֹרֵשׁ הַפְּנִימִי בְּצִתּוֹךְ הָעֵנָף אֲלֵא בְּזֹרֶת מִזִּיאֹת הַעֲלִין סְבִיבוֹ, א"כ לָמָּה אִנוּ מוֹדִידִים אֶת הַעֲלִין לְפִי עוֹקְרֵיהֶן וְשׁוֹרֵשׁ הַפְּנִימִי הַמְּשֻׁתָּף, וְלֹא כְּפִי צוֹרֶתָם הַחִילוֹנוּת בְּחִיפּוּיִים סְבִיב הָעֵנָף, וְלַע"ג.

עוֹד יֵשׁ לַעֲיִין מֵהָ שְׁעוֹרֵר כְּבֵר הַרְש"ש מְדוּעַ אִין אִנוּ מְבַקְשִׁים שִׁהִיּוּ הַעֲלִין שׁוֹכְבִין עַל אֶפְיָהֶן וּמַכְסִּים כֹּל הָעֵץ בְּפוּעַל, וּרְבִינוּ זִלְלָה"ה כִּתְּבֵהוּ דַּלְפִּילוֹ כִּשְׁהַעֲלִין פְּרוּשׁוֹת יֵשׁ לְשַׁעֲרֵן כְּאִילוֹ הֵן מוֹשְׁכָבוֹת וְחוּפּוֹת, וְאִמְנֵם יֵשׁ לִי לְהַבִּיאַ רְאִיָּה לְדַבְּרֵיוֹ מֵהָא דְּכִתְּבֵהוּ רַש"י דְּהִזִּית עֲלִיוֹ חוֹפִין אֶת עֵצוֹ מִתּוֹךְ שֶׁהֵן אֲרוּכִים וְלֹוּפִים, וְהִרִי בְּמִזִּיאֹת אִין הֵם שׁוֹכְבִין עַל אֶפְיָהֶן אֲלֵא נִפְרָשִׁים לְדַדִּים מַחֲמַת אֲוֹרֶכֶם¹⁷ וְע"כ דְּמַשְׁעֵרִים כְּאִילוֹ הֵן מוֹשְׁכָבִים וְכַדְבְּרֵי רְבִינוּ¹⁸, אֲךָ עִיקַר הַדְּבַר לְרִיד בִּיאֹר טוֹבָא מִזִּיאָה טַעַם נִשְׁעַר כְּאִילוֹ שׁוֹכְבִים וְלֹא נִבְקַשׁ שִׁהִיּוּ שׁוֹכְבִים בְּפוּעַל כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְהָ תוֹרָה שִׁהִיּוּ עֲנִפּוֹ חוֹפִין אֶת עֵצוֹ.

וְאִמְנֵם בְּשׁו"ת דְּבָרֵי נַחֲמִיָּה וּבִסְפֵר חַיִּים וּבִרְכָּה הָאֲרִיכּוֹ לְבָאֵר דֵּהָא דְּבַעֲנִין שְׁעֲנִפּוֹ חוֹפִין אֶת עֵצוֹ אִינוּ אֲלֵא סִימָן לְמִין הַהֶדֶם אֲבָל אִינוּ לְרִיד שִׁהָא כֵּן בְּפוּעַל מִשְׁא"כ עֲבֹת דְּבַעֲנִין

קְלוּעִים סְבִיב הָעֵץ וְכֹל אַחַד מוֹרְכֵב בַּעֲלִים זֶה ע"ג זֶה כְּשֶׁרִשְׁרֵת. וְלַפִּי"ז נִמְצָא דְּמִש"ב רַש"י גְּבִי דּוֹלְבָא 'קְלוּעַ הוּא אֲבָל אִין עֲלִיוֹ רְצוּפִין לְכַסּוֹת כֹּל עֵצוֹ' אִינוּ ר"ל דְּקְלוּעַ הוּא וְלַפִּיכָךְ נִתְקִים בּוֹ עֲבֹת, דּוּחַ אִינוּ עִנְיִין לְקְלוּעַ אֲלֵא כּוּוֹנְתּוֹ לִזְמַר דַּע"ג דְּקְלוּעַ הוּא סְבִיב הָעֵץ מ"מ כִּיּוֹן שֶׁאִין עֲלִיוֹ רְצוּפִין לֹא נִתְקִים בּוֹ כִּסּוֹי הָעֵץ. וְלַפִּי"ז אִתִּי שְׁפִיר הֵיטֵב הָא דְּכִתְּבֵהוּ רַש"י בְּד"ה הִירְדוּף כְּמִין קְלִיעָה עֲשׂוּיִין עֲלִיוֹ וְהַקְשָׁה הַכְּפו"ת דְּמִשְׁמַע שֶׁאִין חוֹפִין אֶת עֵצוֹ אֲלֵא שְׁעֲשׂוֹי כְּשֶׁרִשְׁרֵת א"כ הֵינּוּ קוּשִׁיא דְּדוֹלְבָא, וְעַמֵּד בְּקוּשִׁיא, וְלִדְרִכּוֹ א"ש שֶׁהַקְלִיעָה הִיא הִיא עִנְיִין חִפּוֹי הַעֲלִין כְּמוֹש"ב רַש"י בְּתַחֲלִיל הַסּוּגִיא, וְאֵל יִקְשָׁה הַמְּקַשָּׁה א"כ אִיךְ אִמְרוּ בְּנֵי דְּהוּיָת מַחוּפָּה אֲלֵא שֶׁאִינוּ עֲבֹת כְּשֶׁרִשְׁרֵת, וְהֵלֵא אִינוּ קְלוּעַ מִג' צַדִּיּוֹ, אֲבָל בְּאִמְתָּ כְּבֵר כִּתְּבֵהוּ בְּשִׁבְלֵי הַלֶּקֶט שֶׁהוּיָת שִׁלְחָם הִיָּה עֲבֹת [כִּל' ג' סְבִיב הָעֵץ וְהֵינּוּ קְלוּעַ דְּרַש"י] וְלִכֵּן הִפֵּךְ הִגִּירָסָא כְּדִיאֲתָא בִּירוּשְׁלָמִי 'זִיאָמָא זִיתָא בְּעִינִי עֲנִפּוֹ חוֹפִין אֶת עֵצוֹ וְלִכְא', [וְכֵן הִרְאָה לִי פְּרוּפ' ר' מִרְדְּכִי כִסְלוֹי יַח' שְׁנִמְצָאוּ בּוֹמִנִינוּ עֲנִפִּי זִית קִטְנִים שִׁישׁ בְּהֵם שִׁילּוּשׁ סְבִיב הָעֵנָף], וְא"כ שְׁפִיר אִמְרוּ בְּנֵי שְׁנִתְקִים בּוֹ עֲנִפּוֹ חוֹפִין אֶת עֵצוֹ אֲלֵא שֶׁאִינוּ כְּשֶׁרִשְׁרֵת זֶה ע"ג זֶה כְּשִׁישֵׁת רַש"י בְּרִין עֲבֹת. וְלֹא זִכִּיתִי לְהַבִּין מֵהָ שֶׁהֶאֱרִיךְ הַנַּהֲנִין דְּבָרֵי נַחֲמִיָּה בִּס' מ"ה לְבָאֵר דְּבָרֵי רַש"י מֵהוּ שְׁרִשְׁתָּהּ וְמֵהוּ קְלוּעַ, עִי"ש, וְבִיאֵר כֹּל דְּבָרֵי אֲלִיבָא דִּידִין שֶׁהָעֲלִים הֵינֵם סְבִיב הָעֵץ, וְלֹא כִּתְּבֵהוּ אִיךְ יִתִּישְׁבוּ הַדְּבָרִים אֲלִיבָא דְּרַש"י דְּלִדְרִיָּה עֲבֹת הֵינּוּ ג' מַעֲוָקֵין אַחַד.

¹⁷ וְאִילוּלֵי דְּבָרֵי רַש"י הוּא אִמְנֵם דִּהְגַּמ' מִיִּירִי בַּעֲלִים צַעֲרִים וְקִצְרִים שְׁעוּמִדִּים וְקוּפִים עַל אֶפְיָהֶם, וְכַעֲנִין מֵהָ שְׁהֶרֶאנִי פְּרוּפ' כִסְלוֹי הַנִּל', אֲבָל לְדַבְּרֵי רַש"י דְּמִיִּירִי בַּעֲלִין אֲרוּכִין א"כ א"א לְבָאֵר שִׁישְׁאָרוֹ שׁוֹכְבִין עַל אֶפְיָהֶן, וְע"כ דְּמִשְׁעֵרִין כְּאִילוֹ שׁוֹכְבִים וְכַדְבְּרֵי רְבִינוּ הַחוּ"א.

¹⁸ וּבְאִמְתָּ גַם בְּהֶדְרֵי רַש"י כְּמַעַם מוֹכֵרָה שֶׁלֹא יְהוּ הַעֲלִין שׁוֹכְבִין עַל אֶפְיָהֶן מִתּוֹךְ כּוֹבֵד הַעֲלִין הַקִּטְנִים שְׁבַחֲקֵם וְכֵן הוּא בְּמִצִּיאֹת בְּהֶדְרֵי רַש"י שֶׁהֵינֵם פְּתוּחִים וּפְרוּשִׁים.

שהיה בפועל עבות ואם אינו עבות פסול. וכ"כ רבינו ירוחם 'שענפיו חופין את עטו לא שרריך כך אלא כך דרכו, ונתן סימנים שזהו הדם ושרריך עבות כי כשאינו עבות פסול', ולדידהו לא קשיא מיד¹⁹, אך לדרך רבינו זללה"ה דבעינו שהיו העלים חופין את עטו בפועל אלא שסגי אם פרושים ז"ע כנ"ל אמאי לא בעי גם שהיו חופין את העץ בפועל, וז"ע.

י

והנה לידד רבינו זללה"ה דרוב עבות נקבע לפי רוב חיפוי העץ ולא לפי רוב מניין העלים, וזה מכבר תמהתי בזה תמיהה גדולה דא"כ ליכא קום פסול כמה שנקשרו העליונים שהרי הם אינם חופין קום עץ, ואילו משמעות הסוגיא להיפך דהעלים העליונים הם עיקר הדבר של ההדס, עד דלדעת העיטור ודעימיה סגי שהיה רק בראש עבות, וכן הביא הראב"ד דעת מי שאומר דאפילו אם רוב העליון עבותות בעינו שהיה גם ראש עבות²⁰, וכ"ז פלא שהרי אין העליון העליונים חופים קום עץ.

והנה, החוס' הקשו על דעת רש"י גבי עבות דחומר' גדולה היא ואינו מנאי, ולכאור' ייקוב דעת רש"י דלזיל לשיטתו דס"ל כהעיטור דסגי בקן א' עבות, וכמו שכתב ר"א מן

¹⁹ אלא דלדידהו צ"ע מנא ליה לגמ' דעבות בעינו לעבב וחיפוי העץ אינו אלא לסמן בעלמא, והיה מקום לבאר דילפי' לה מקרא דצאו ההר והביאו עלי הדס ועלי עץ עבות, וחזינו דכל שאינו עבות פסול אף דמכלל הדס הוא, וכ"ה ברבינו חננאל כאן דמביא האי קרא להכריח דהדס שוטה פסול למצוה. אבל לדעת בה"ג האי הדס שוטה אינו מי שאינו עבות אלא הוא פסול בפני עצמו דרברבן מרפדי כנודע, וא"כ שוב ליכא לאוכוחי מהאי קרא דשאנו עבות פסול [ולפי"ז לא הביא ר"ח האי קרא אלא בשביל לפרש הא דקאמר מר בר אמירא אבא ליהיה הדס שוטה קרי ליה, דר"ל הדס פסול לגמרי כהדס שוטה דרברבן מרפדי שהוא פסול כמפורש בקרא, וכמוש"כ בהערות לרבינו חננאל, אך אכתי לא שמענו מקור שהעבות אינם סימן בעלמא כמו חיפוי העץ]. ושמא יש לומר דכיון דבדרך כלל אין עלי ההדס משולשים, ואדרבה קושי הוא למצוא ג' טפחים באלו, א"כ א"א שוהו סימן המין אלא בודאי ר"ל שהוא מפרטי הכשרות.

²⁰ כן הוא משמעות דבריו בלוללה"ג ס' כב' יש מי שאומר ובלבד שתהא עבות בראשו כדאמר' לקמן בהדס שיבשו בו' דבעינו שיהא בראש כל אחד ואחד ולי נראה דלא בעינו עבות בראשו ולא דמי להדס שיבשו עליו דהתם משום הדר הוא בו' אבל הכא משום עבות וכיון דרובו עבות אע"ג שאין בראשו עבות הא מקיים ביה עבות בבוללה' עכ"ד. והאי יש מי שאומר אינו דעת העיטור (ודלא כדברי הרב בעל הדרת ראשונים שם הערה 1) דהא לא קאמר דסני בעבות בראשו אלא דבעינו שיהא עבות בראשו מלבד דרובו עבות, וכן משמע מסוס דברי הראב"ד דמייירי שרובו עבות אלא דראשו אינו עבות. אלא דא"כ משמע דכוותיה גבי יבש בעינו שיהיו לחין בראשו אע"ג דרובו לח, וכן דקדק האליה רבה, אלא דכבר תמה הבנו"י דלהדיא כתב הראב"ד דביבשו העליון העליונים לחודיהו כשר משום דאי בעי שקיל להו. ולכאור' היא סתירה גדולה. והנראה בזה, דגבי נידון דעבות ל"ש לממר אי בעי שקיל להו שהרי אי שקיל להו תו לא הוי עבות בראשו ולא מהני מיד, וא"כ בזה שפיר הוה בעי שיהא עבות בראשו אי לאו סברת הראב"ד כאן, ופשוט.

ההר בְּקִיטָה רס"י²¹, וא"כ זה אינו רחוק כל כך שיימצא קו א' ג' עליו בעוקץ א', ושא"ר ראשונים ס"ל דאפילו הכי הו' חומרא גדולה למארא עכ"פ פעם א' חד קינא ממס²². אלא דלפי"ז יש לתמוה, למה לא יישבו בפשיטות דהקו העליון לעולם הו' ג' עליו בעוקץ אחד, שהרי למעלה אין ענף בין העליון והס' יוצאים סמוכים לגמרי, וא"כ לעולם נמצא עצות דרס"י בקו העליון ואין כאן חומרא כלל.

והיה מקום לומר דגם להעיטור ודעימיה מזה לכתחילה ליטול כל שיעורו עצות, כדמצינו להראב"ד²³ דהכשיר ברובו אצל למארא כולו, וא"כ שפיר הקשו התוס' דא"א למארא כל שיעורו עצות למארה. ויכדמצינו גבי חמשה טפחים דר"ט דהקשה הגמ' דלא משכחינן, והיינו משום דמארה כולו כמו"כ הראב"ד²³. אלא דהגאון רבי רפאל רייכמן שליט"א אמר לי בפשיטות דדוקא להראב"ד שהכשיר משום רובו כולו איכא מזה לכתחילה ליטול כולו ממס, אצל להעיטור ודעימיה דסגי

²¹ ולא באר מהיכן דקדק בן מדבריו, והגאון רבי רפאל רייכמן שליט"א אמר לי להוכחתו מרש"י דף ל"ג א ד"ה ג' בדי עליון לחין שפי' ג' ברין ובכל בד ובר ג' עליון לחין דבבציר משלשה עליון לא הו' עצות' ומשמע דס"ל דהיובשים אינם חשובים עצות ואפ"ה סגי בג' עליון בכל בד (וכן שמעתי זה מכבר מהרב יהושע ועלין קוסובסקי שחור שליט"א). ולענ"ד נראה להוכיח עוד ממש"כ רש"י גבי נשרו רוב עליו 'תרי מכל עצות' ומשמע דאי לא נשרו מכל העבותות אלא מרובם יש להכשיר בלא"ה משום מיעוט העבותות ורק בנשרו מכל העבותות דנו בנמ' אם נפסל בנשירת הרוב, ודו"ק. עוד היה מקום להוכיח ממש"כ רש"י גבי עצות שלשה לא משכחינן 'ורוב הארוכין הדם שוטה הם' והוא כביאור העיטור שנתקשה אמאי לא משכחינן הא סגי בעצות א' ומאי נפק"מ אם יהיה הבר ג"ט או חמשה טפחים (ובמו' שהקשה הראב"ד) ותירץ דמפני שרוב הארוכין הדם שוטה הם. [אך זה אינו הוכחה נמורה כיון דמצינו לרמב"ן דס"ל דבעינן רוב עצות ואפ"ה פירש גם משום דרוב הארוכין שוטים].

²² והיה לי מקום לומר דשאר ראשונים אולי לשיטתם דס"ל דבעינן עכ"פ רוב שיעור עצות ולכך שפיר הקשו דחומרא גדולה היא ואינו מצוי, אך משמעות דבריהם דאף לשיטת רש"י קשה דחומרא גדולה, והיינו משום דגם קו א' בזה אינו מצוי בנקל.

²³ אבל מצד רובו עצות לעיכובא שפיר משכחינן בשלושה וחמשה טפחים, כן משמע מדברי הראב"ד. והנה הגרמ"מ בהלכות חג בחג פ"ה הערה 2 כתב דלא מקלינן תרי קולי לסמוך על רוב טפחים קטנים, אלא אי בעי לשער בטפחים קטנים עליו ליטול כולו עצות. והוא פלא, שהרי טעם הקולא בטפחים קטנים כתב המאירי שהוא משום הקושי למצוא עצות בטפחים גדולים, ואי נימא מדבריו דאם משער בקטנים חייב ליטול כולו עצות דהיינו א' אצבעות א"ב מה הועילו חכמים בתקנתם הלא בזה היה כשר משום רובו גם לפי שיעור הטפחים הגדולים. אבל להאמור אפשר דעשו חכמים תקנה משום המצוה לכתחילה, וכדברי הראב"ד שכל שו"ט הגמ' היה על כולו עצות לכתחילה. אלא דא"כ נמצא דטפי עדיף ליטול כולו עצות בשיעור טפחים קטנים מאשר רובו עצות בטפחים גדולים, והוא חידוש, וי"ל דישפיר יבול לקיים שניהם ליטול ג"ט גדולים שיש בהם ג"ט קטנים עצות ולאצא ידי המצוה לכתחילה לפי שיעור הקטנים ומצד העיכובא יש כאן גם לפי שיעור הגדולים.

בין א' חו ליכא מלוא לכתחילה ליטול יותר מזה²⁴. וא"כ הדרינן לקושין דכמעט בכל הדם מצוי שיהא בראשו ג' עלין יוצאין מעוקץ אחד, ואינו חומרא גדולה כלל, וא"ע.

עוד יש לעיין בזה דסגי להרא"ה בנשר עלה א' מכל קו וקו ונותרו ד' כיון דרובו קיים, ולכא' מאי שנא מכשהיו מעיקרא ד' עלין ללא מכשרין משום רובא, והיינו משום דל"ס לדון רוב היכא דחסר בעיקר השיעור, וכמו ללא נכסיר בהם ד' טפחים משום רובא, וה"נ בשאמחו ד' עלים בכל קו, וא"כ למה כשנשר א' אמרי' ביה רובא הא חסר כאן בעיקר השיעור.

עוד ל"ב בדין רוב קנים שהכשיר הראב"ד ואידדו האחרונים שאפשר לכרף רוב זה אפילו במשך הדם גדול שרובו אינו עבות ועי' בחזו"א איך מחשבים הדבר, וזה כריך עיון הא כיון דהרוב הכללי אינו עבות מה יתן לך ומה יוסיף במה שאפשר לכרף במשך כל אורכו רוב שיעור עבות.

וכע"ז יש לתמוה במה דמטו משמיה דהגרי"ז דאפשר לכרף ד' חלקי הדם לכדי שיעור שלם למלוא מן המובחר אף אם יש ביניהם קו שוטה, וא"כ הא סו"ס אין כל ההדם עבות, ואכתי כריך להגיע לדיון רובו ככולו בשביל להכשירו, וא"כ.

גם עיקר מש"כ הראב"ד דמלוא לכתחילה בכולו ל"ב לכא', דבשאר ענייני רוב שבארבעת המינים לא מצוינו לכתחילה דעי כולו, ולא שמענו שנבקש לולב שלא נפרץ ממנו אפילו עלה א' ואם לא בשביל לחוש לדעת ההשקפה והמאירי הפוסלים אפילו באחד, וכן יש לי להוכיח מהא דכתב הראב"ז שנהגו לאגוד הלולב דעלי הלולב עצמו, ומלשון 'הלולב עצמו' משמע שתלשן מאותו לולב שיוצאים בו ואפ"ה לא חששו משום נפרצו מקצת עליה כיון דכשר הוא ואין להחמיר בזה, וא"כ למה גבי הדם איכא מלוא לכתחילה לבקש אחר עבות כולו. וכ"ז ל"ב.

²⁴ ויש לי להוכיח בדבריו מהא דהוצרך העיטור ליישב הא דאמרי' השתא שלשה לא משכחין משום דהארכין שושים הם, ולא תירין בפשיטות דכוונת הגמ' למצוא לכתחילה לא משכחין כמוש"כ הראב"ד, וע"כ דגם לכתחילה סגי בעלין העליונים. [אכן במכתם כתב בשם העיטור 'דב' בדי עלין עבות סגי לעכב' משמע דלכתחילה לא סגי בהכין]. ולדבריו יש ליישב מה שהקשו לדעת העיטור למה לא מוקמי' להא דנשירו רוב עליו כשר ובלבד שעבותו קיימת בכה"ג שנשירו כל עלי ההדם ונשארה עבות אחת (עי' לחם משנה פ"ח ה"ה), ולהנ"ל י"ל דמשמעות הברייתא משמע דכשר אבל אינו לכתחילה, ואילו בנשירו רוב אורך ההדם ונשארה עבות אחת שלימה הוי כשר גם לכתחילה.

והנה, כתב מרן זללה"ה בס"ק י"ח דמה שצידד להכשיר הדם המחופה ברובו אע"ג שגסרו רוב עליו היינו דוקא בזהם ולא בלולב, 'דהתם בעינן רק שיהא עצות והרי עצות קיים תדע שהרי מכשרינן באסא מנראה נשרו רוב עליו ודכוותיה בלולב נראה דפסול'. וביאורו כוונתו נראה דבהם אין העלין מכלל המזוה כלל, דעיקר המזוה היא ליטול את הענף עצמו, אלא שאנו מבקשים שיהא ענף כזה שבתכונתו מוציא עלים משולשים החופים את ענף, אך כ"ז הוא תנאי במהות הענף אבל אין צריך שיהא כן בפועל וזהו שכתבו הראשונים דכל שאינו עצות הוי כאינו מינו כיון שאין כאן תנאי חיטוי שיהיה מחופה בעלין אלא יש כאן ביקוש אחר סוג ענף המצמיח עלין משולשין החופין את ענף, ומציאות העלים במציאות אינה מוסיפה כלום לכשרותו, אלא דאם נשרו כל עליו נחשב כאילו מת הקן והוא שהרי אין ניכר קיומו כלל ואינו נכלל במניין הקנים, ודו"ק.

ולפי"ז כשנקבע שיעור הדם בג"ט היינו למימר שיהא ענף כזה המצמיח ג' טפחים עלי עצות, ואמטו להכי לא אכפת לן שצבכלות הענף רובו אינו עצות דסו"ס הרי הוא מין ענף המצמיח ג"ט, וכמוס"נ.

ובזה יתיישב מה דינן לדקדק לדעת הגאונים דאסור להוסיף על ההדס ממין שאינו עצות, א"כ איך שרי ליטול הדם ארוך שלמטה אינו עצות כלל (ואמרי' ביה דל מהבא) והא סו"ס מוסיף הוא על המזוה, אבל להג"ל אחי שפיר היטב דכל הענף הוי כשר כיון שמוציא הוא שיעור ג' טפחים עצות.

ולכן מזוה לכתחילה לבקש עצות כולו, כיון דשאני משאר תנאי הכשרות דכיון שהכשרנו ברובו אינו מוסיף כלום במה שנוטל כולו שהרי בלל"ה כשר הוא, אבל העצות הוא מהות ההדס וכל שמוסיף בו ומהדר אותו הוי ליה טפי עצות, ודו"ק.

וזהו שכתב הרא"ה דבגסר עלה ח' כשר, והנה חילו היה הדין בקיום ג' העלים סביב העלה ח' כ' בודאי ל"ש למימר בזה רוב וכמו שהקשינו, אבל כיון דעיקר הדין הוא בתכונת הענף שיהא מוציא ג' עלין בקו אחד, א"כ אין לדון בזה אלא מזד נשירת העלין שמצטלת את שם הקו, ולזה שפיר כתב דכיון דרוב הקו קיים לא נחבטל שמו, ושורב יש כאן קו המוציא ג' עלין מזד טבעו, ודו"ק.

והנה נסתפק הציאות"ל סקי"ד בזהם שיש בו רוב קנים והקנים עצמם יש בהן רוב עלין אי מרפים ב' הרובי או לאו. ורבינו זללה"ה תמה דאין כאן ב' ענייני רוב אלא הכל עניין אחד, אם רוב ענף מחופה או לאו, ועלינו למדוד השטח המחופה באורכו וברוחבו וכגון בזהם של ז' קנים שגסרו בו ד' קנים שאין בהם אלא ב' עלים א"כ בשטח הכולל אין כאן רוב חיפוי. וא"כ דעת המשנ"ב בזה.

ובאמת יש להוכיח כדברי המסנ"ב שאין מודדים הרוחב אלא האורך בלבד, מהא דאסא מרראה דנקרו רוב עליו כסר אע"ג דבדלחי רובו אינו מחופה²⁵, וע"כ לכיון שהקו קיים אע"פ שברוחבו אינו מחופה נמדד כקו שלם מחופה, אלא דהביאור בזה ז"ב. ולדברינו אחי שפיר דעיקר הכשרות היא בענף עצמו ולא אכפ"ל בנשידת העליון, אלא דהיכא דלא נשאר כי אם עלה א' בטל ליה שם קינא מיניה, ואינו נמדד במניין הקנים, אבל כל שיש כאן קו אין אנו מבקשים שיהיו כל עליו חופין בפועל אלא די במה שהוא מממיה עלים הראויים לחפותו, ודו"ק.

ולפי"ז אחי שפיר היטב הא דכתב מרן דלא בעינן שיהו העליון חופין בפועל את הענף, והיינו משום שכל דין ההדס נקבע לפי תכונת הענף, וכיון שהענף מממיה עליון שמדד טבעם חופין את ענף א"כ מאי אכפת לן שנקרשים הם מחמת גודלם או מתוך כובדם וכדו', הלא זהו שינוי בעלים ולא בגוף הענף.

וכן אחי שפיר למה יש לזכר את העליון העליונים לדין העצות אע"ג שאין הם חופין במציאות שום ענף, שהרי אין אנו מבקשים את החיפוי בפועל אלא את תכונת הענף שהוא מוסיף עלים החופים ענף, והנה העלים העליונים הללו עומדים לחפות את ענף כשיגדל הענף עוד, וא"כ שוב יש כאן המוסיף עלים החופים את ענף, ודו"ק.

ובזה אחי שפיר ג"כ מה שהקשינו אמאי לא יישבו הראשונים בדעת רש"י דלעולם העליון העליונים יולאים מעוקץ א' בראשו, ולהאמור זה אינו מועיל כלום בדעת רש"י, דאף שפועל יולאים הם ממקום א', מכל מקום מבחינת הענף אין כאן תוכן של הצמחת ג' בחד קינא שהרי כשהענף גדל יותר ומתרחב נפרדים העלים זה מזה סביבות הענף.

ובזה נשוב להבין אל נכון אמאי אנו מודדים שילוש העלים לפי מקום יליאת העוקצין והשורש הפנימי ולא לפי גודל העלים עצמן, ולהאמור א"ש היטב שכל הנכרך הוא שיהא הענף מוסיף העלים באופן כזה שיהיו לומחים סביבותיו בשוה ומחפים אותו, אבל לא אכפת לן אם בפועל צמחו העליון כן או שנקטם אחד מהן או שהוא קטון מחבריו וכדו' דכ"ז הוא חסרונות בעלים ולא בתוכן תכונת הענף המצמיחה, ודו"ק.

ותו אין כאן סתירה למס"כ הראשונים שתוכן העצות הוא לחפות על העץ, דכל זה אכנים בכלל תכונת העץ שמממיה עלים שמחפים את ענף אבל אין צריך שיהיה כן בפועל מזל העלים אלא מזל ההצמחה, וכמוס"נ.

²⁵ ובפרט למש"ב רבינו חננאל דנקרא מצראה ע"ש שעליו צרים, וא"כ כשנשורו ד' אין ג' העליון הצרים חופים את עצו.

והנה דעת הראב"ד דהא דהכשיר רבי טרפון בדיעבד הדסים קטומים, לא מיירי בקטימת הראש אלא בקטימת הבדים והפארות היוצאים מזידיו, שלכתחילה צריך שיהא ההדס כולו שלם ולא קטום מן הגזע, אלא כל הגזע שלם עם פארותיו וזהו הדרו, עכ"ד, וכן כתב המכתם בשמו 'סיהא' זו כל הענף שלם עם כל בדיו ושחילו סביב שלא נקטמו ממנו כלל'.

והרמב"ן תמה דהרי הכתוב כוונת ענף עץ עבות והענף הוא הקטום הזה, ומהי השלמות שהיה רבי ישמעאל אומר שיעקור אינן גדול של הדס ויטלנו ללאת זו, ואדרבה בערבה שכתוב בה ערבי נחל היה לו לומר כן ויטול אינן של ערבה עם פארותיו אבל בהדס ענף כתיב ביה.

ולפמש"נ יס לומר דהא דבעי הראב"ד שלא ייקטמו הבדים שסביבו ולא יטול הבדים הנקטמים אינו משום דס"ל דבעינן עץ שלם כפי שהבין הרמב"ן, דא"כ ה"נ בערבה, אלא דמכיון שנתבאר שדין עבות אינו נמדד לפי מציאות העלין העבותות אלא לפי תכונת העץ שהוא מוציא עליהם עבותות א"כ לכתחילה יס למדוד זה כפי תכונת כל הגזע עם כל פארותיו, אבל אם אותו אינו מוציא עבותות אלא באקראי בלאחד מן הבדים היוצאים ממנו חסר כאן בעיקר שם עבות בתכונת העץ.

והנה, זה עידן נסתפקתי בגדרם של דברי הראב"ד, אם צריך לקחת ממש גזום מן הקרקע (כלשון הר"ז"ה) או דסגי בענף מרכזי שבשיח כמשמעות לשון המאירי. ומרן זללה"ה בסקנ"ו הבין בפשטות שא"ל ממש מן הקרקע אלא כל אמצעי שיש סביבותיו ענפים קטנים מקרי שלימה, וז"ע גדרם של דברים.

ולדברינו נראה דכל שהגזע היוצא מן הקרקע אינו מזמיח עבותות, אינו חשוב בכלל אותו גזע שביקש הראב"ד, שהרי אין המדידה זו בתכונת העבות, ולא ביקש אלא מאותו הענף היוצא ובו עליהם עבותות.

והנה משמעות לשון הראב"ד הוא שאם הענפים הצדדיים אינם עבותות ליכא שום מעלה במה שישתיירו עם הגזע, ולכאור' תמוה הא כיון דבסך הכל איכא רוב עבות למה לא נשייר את הבדים השוטים כדי שיהיה עץ שלם ולא קטום.

אבל לדברינו אחי שפיר היטב לאין מעלת הגזע השלם מזד שלימותו אלא מזד שתכונתו יותר שלימה ומהודרת שכל ענפיו עבותות, אבל אם הם הענפים שוטים אין שום מעלה בהם (אף אם ישתייר רוב עבות) ודו"ק.

המתבאר עד כאן דדין ההדס אינו מתקיים בעצמות העלים אלא בנטילת ענפים ממין העצות ושמאמיחים מלד תכונתם עלים כאלו. אלא דיך לי להוכיח מדעת הרמב"ם והרש"י דלא ס"ל הכי, אלא אדרבה דמלכות העצות מתקיימת בעצם מליאות עצמות העלים והענף אינו אלא מקום תליית העלים העצמות.

דהנה, כתב הרמב"ם בתשובה לאין מוסיפין על העצבות משא"כ בהדסים, וז"ל: הערבה אני רואה בה שאין מוסיפין על שני דדין כמו שאין מוסיפין על לולב אחד ואתרוג אחד²⁶, וזולתנו מן הגאונים²⁷ ז"ל מתיר תוספת הערבה כמו שמתיר תוספת ההדס, ואנחנו לא נתחזק אצלנו טעמם לפי שתוספת ההדס מאלונו כחוב, ראוני לומר הושענא, וכל מה שלא נמצא התרו בבאור לחכמים נשאר אותו כמות שהוא בלי תוספת ומגדעת, לפי שאין הפרש אצלנו בין התוספת על הנזכר ובין החסרון. ואם לא נעשה אלא שני דדי ערבה עשינו מזה מן המוצהר, רואה לומר לפי שאין שם לא חשש תוספת ולא חסרון, זהו דעתנו ומי שרואה לעשות כדעת האחרת יעשה לו²⁸. עכ"ל.

והנה דברי הרמב"ם סתומים כספר החתום ואין פותר אותם, חלא, מהו דקאמר משום תוספת ההדס מאלונו כחוב, ומה כוונתו 'ראוני לומר עניין הושענא', והב' שלא באר

²⁶ ברבינו מנוח שם משמע שבתשובה שלפניו נוסף: 'ומי שעשה כן עשה מצוה מן המובחר, אך בהדס מוסיפין מפני הושענא, ונוי מצוה הוא'.

²⁷ בתשובות הגאונים שלפנינו לא מצאנו מי שיתיר תוספת הערבה, (ואמנם המ"מ כתב שהיה מן הגאונים שהיה מתיר תוספת הערבה בהדס, אך מקורו מתשובת הרמב"ם דידן, כמבואר למעין), אך הטור בס' תרנ"א כתב בשם רב עמרם 'שלא לפחות מששים ושמונה ערבות' (אמנם י"ג בטור 'הדסים' או 'עלין', עיין בהנהגות והערות לטור מכין י-ס). ועי' מרדכי ס' תשמט והנהגות אשר"י לס' י"ד שכתבו להדיא המנהג להוסיף במניין הערבות.

²⁸ בתשובות הרמב"ם: ומי שרוצה להלך אחריה ילך; וברבינו מנוח משמע שדקדק מלשון הרמב"ם 'עשינו מצוה מן המובחר' שאין זה לעיובא ובדיעבד אם הוסיף בערבה לא פסל, (והיינו לאחר חזרת הרמב"ם שהביא הרא"ש, ובתשו' ר"א בן הרמב"ם ס' -- המובא בכס"מ), וכן משמע לכאן ממש"כ 'ומי שרוצה לעשות כדעת האחרת יעשה לו', אבל בדברי המכתם (שהעתיק תשובת הרמב"ם) מבואר להדיא דתשובת הרמב"ם באה לבאר את דעתו שהמוסיף 'פסל', עיי"ש בלשונו, וא"כ צ"ל שמש"כ בלשון 'מצוה מן המובחר' הוא בשביל שלא לכופ דעתו על יושבי בגד, שלא להחזיק במחלוקת שעוררו עליו חכמי העיר, כמבואר למעין בתשובה, ולכן כתב 'שמי שרוצה לעשות כדעת האחרת יעשה לו'. [ובהערות לפאר הדור ס' פ' ציין למ"מ בהל' שבת פ"ב ה"ז שדקדק מלשון הר"מ בתשובה (פאר הדור ס' לה) 'ומי שרוצה לחלוק יחלוק' שאף הרמב"ם מודה שאין דבריו מוכרחים. אמנם התם התשובה היא לחכמי לוניל שהכניעו עצמם לפני הרמב"ם ולא סרו ממנו ימין ושמאל, משא"כ כאן ששלח התשובות לקמים כנגדו ודבר עמהם רבות בלשון ענותנות].

עיקר הטעם למה לא נילף מהדסים לערבות שאפשר להוסיף ולא אמרי' כל המוסיף גורע, ומאי שנא זה מזה. וי"ע.

ואכן בכסף משנה כתב ע"ד הרמב"ם: ואיני יודע היכן הוזכר בגמרא היתר תוספת ההדס, ועי' ב"ח סו"ס תרנ"א שפירש שכוונת המגיד משנה (שהביא את תשובת הרמב"ם) לדברי הגמ' 'חזר בו רבי ישמעאל מההיא' ופרש"י שא"ל אלא הדס אחד ולכך אמר אפילו שנים קטומים, אלמא אין לחוש משום כל תוסף אי מייתי תרתי קטומים. אך לכאור' י"ע איך אפשר לפרש כן בדעת המ"מ הא איהו ס"ל להדיא דאין שייך כל תוסף [אף בשאר מינין] אלא כשהוסיף באופן הראוי למטה, ולכך בעיקרא דדיקלא ל"ש כל תוסף, וא"כ תו אין להוכיח כלום מתוספת ההדסים הקטומים, דבכה"ג אפילו בערבה מותרת ההוספה כיון דאינו יולא בהם יד"ח לרבי ישמעאל, וי"ע.

ובכפות תמרים (לא ע"ב סוד"ה גמ' אמר מר) כתב שראיית הרמב"ם היא מהא דפרכין אשמואל ולדרוש להו כר"ע, אלמא הכי ס"ל, ואפ"ה מהדר שמואל אחלתא הדסין אלמא יכול להוסיף בהם. וכיון כזה לדברי הריטב"א (לא ע"א) והר"ן (טז ע"ב מדפה"ר) שהוכיחו מהתם דשרי להוסיף אלהדסים, אך בדעת הרמב"ם לכאור' א"א לפרש כן, דהא איהו ס"ל דבעינן ג' הדסים, וא"כ ע"כ דלא ס"ל לשמואל כר"ע כהא (וכוונת הגמ' לדרוש כר"ע כדי להפחידם, כמוש"כ התוס'), ותו ליכא ראייה מהתם, ודברי הכפ"ת ז"ע.

והנה במאירי העתיק תיבות 'ר'וני לומר הושענא': 'זהו ענין הושענא'; 'בענין הושענא'. והכוונה בכל הנוסחאות שווה שמעניין הושענא שמענו תוספת ההדס. ולא נתפרש איה מקום ענין הושענא שממנה למד הרמב"ם זה. ואפשר דכוונת הרמב"ם לשמעתתא דהדס דף לג, וקראה 'ענין הושענא' ע"ש ההדס הקרוי הושענא כדאיתא בדף לא, אלא דאמרי' התם 'יצאו רוב עליו ונשאלו בו ג' עלין לחין' ופירש הרי"ד (הביאו הרא"ש שם) דמיירי בלולב שהיו בו הרבה כדי הדס ויצאו רובן ונשאלו ג' לחין, וא"כ חזינו להדיא דשרי להוסיף על ההדס.

אלא דלא מסתבר שיקרא הר"מ לשמעתתא דהדס 'ענין הושענא' אחר שכל התשובה כתב 'הדס'. ואפשר דכוונת הרמב"ם לסוגיא דדף לד, (או כדרך הב"ח או כדרך הכפ"ת) וקורא אותה 'ענין הושענא' ע"ש דמיירי בה דיני כללות הושענא כמה יהיה בו מכל מין ומין, ולפי"ז 'הושענא' היינו ג' המינין. אך עכ"פ כבר הקשינו לעיל שדרך הב"ח ודרך הכפ"ת ז"ב טובא.

ונראה דכוונת הרמב"ם לסוגיא 'הושענא' בפרק רביעי מהא דשם מיירי בסדר הושענא והקפות המזבה, ואיתא התם 'כל הגוטל לולב באגודו והדס בעצותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבחו', ופשיטא ליה דהאי 'הדס בעצותו' אין הכוונה שיהיה

עיקר ההדס עצות (כפרש"י סס), לזה חיוב גמור ולא מעלה, אלא שמעבה את האגד בהדסים הרבה (ולשון עצותו הוא ריבוי הענפים), וע"ז קאמרינן למעה"כ כאילו בנה מזבח ולא חיישין ביה משום כל תוסף. שו"ר במרומי קדה שם שפי' כן דמזה למד הרמב"ם דמוסיפין על ההדס.

עוד אפשר לכוונת הרמב"ם דתוספת ההדס מבוארת ממה דמלינו שיהדס לבדו נקרא 'הושענא', וכמו שכתב רבינו מנוח 'תדע דבגמרא לא אשכחן דמיקרי הושענא אלא אגודת ההדס כדאמרינן בגמ' גבי אונכרי (ל,ב) מעיקרא אסא והשתא הושענא', ונכ"ז כתב המאירי שם שרק ההדס קרוי הושענא קודם אגד לפי שהוא עיקר הושענא, וס"ל לרמב"ם דהטעם שחשיב ההדס לעיקרו של הושענא אינו משום חשיבותו, דהא הלולב חשיב טפי (כדלקמן לז,ב), אלא משום ריבוי ענפיו בתוך האגודה הרבה יותר משאר המינים. וביותר מבואר כן לפי נוסח תשובת הרמב"ם שהביא רבינו מנוח (עי' הערה 25): אך בהדס מוסיפין 'מפני הושענא', והיינו כמוש"נ דעיקר שם הושענא נופל על ריבוי ענפי ההדס שבתוכו.

אלא דעכ"פ עלינו לבאר מהו הטעם לחלק בין ההדסים לערבות בזה, וראה מש"כ מגדל עוז 'כבר נהיינו ונחליתי ימים על רזא דנא, ושאיתי לכל רבותי ולא אמרו לי דבר, רק הרשב"א ז"ל אמר לי ששאל את פי רבינו יונה מגירונדה ואמר שלא שמע בו טעם אלא שההדס הידור מראה מסבירא, וכ"כ בתשובות הרשב"א ח"א סי' תקלה, אבל אם זוהי דעת הרמב"ם למה השמיט עיקר סברתו, והוא פלא, ונ"ע.

ואשר יראה בזה עפ"י מש"כ רבינו בחיי עה"ת (ויקרא כג מ, וכוין לדעתו הרש"ס דף לז,ד) דהטעם דבעינן ג' הדסין הוא משום דדרש' 'עבות' גם על מניין הענפים ובעינן ג' ענפים כמו ג' עלין בקינא, וכ"כ בפסקי הרי"ד, וא"כ הוא נמצא שדין שלשה הדסים אינם ג' פרטים נפרדים אלא בהיותם כאחד מאטרפים הם לנטילה אחת מרובה בענפים ועלים. והנה דף לג,א מבואר דאסא מלראה דקיימי שבעה שבעה בחד קינא הוי עבות, ומבואר דגם כשמוסיף על מנין ג' חשיב עבות²⁹, וא"כ ה"ה כמוסיף על מניין הענפים הוי בכלל עבות, וא"כ ל"ש לאוסרו משום מוסיף. וזהו שרמז הרמב"ם באומרו 'והוא עניין הושענא' וכוונתו לכיון שכל שלוש ההדסים מקובצים לנטילה אחת ושם 'הושענא' על כולם, א"כ ל"ש לחוש בו משום תוספת דלדבריה מהדר הוא יותר שמגדיל ההושענא ומקיים העבות באופן ראוי יותר³⁰.

²⁹ ואדרבה, ידוע מש"כ האבן עזרא שההדס המרובה בעלים הוא ההדור יותר, וכמו"כ גבי ריבוי הענפים שהם מאותו הדין.

³⁰ והנה, דעת הרמב"ן ודעימיה דקיי"ל כרבי טרפון להקל בקטימה ובר"ע להקל במניין, ולפיכך כשר בדיעבד ליטול חר שאינו קטום ובשעת הדחק אפילו חד וקטום, עי' בזה ברישב"א ובפוסקים. והדבר צ"ב, דכיון דקיי"ל בקטימה כר"ט ובמניין כר"ע למה א"א לצרף ב' הקילות, והוא פלא. והנראה ליישב (ויסוד יט

ואם נכונים דברינו נמצא לדלעת הרמב"ם מהדר הוא בעצות ע"י שמציא הרבה ענפי הדם, והנה אי נימא דקם עצות אינו נופל על ריבוי העלים בפועל אלא על תכונת הענף שממנה עלים עצותם א"כ אינו מוסיף כלום במה שמרבה הוא את הענפים, כמובן, וע"כ דלעת הרמב"ם ללא כדברינו עד עתה אלא דקם עצות נופל על מציאות עצות העלים ולכן יש מעלה להרבות העצות בענפים הרבה, ודו"ק.

ובאמת על דרך זה יש להוכיח גם דלעת רש"י שפירש הא דאמרו יבשו רוב עליו ונשתיירו בו ג' בדי עליו לחין כשר, ג' בדין [ענפים] ובכל אחד מהם ג' עליו לחין, והקשה הרא"ש להלא מעיקרא לא היו כי אם ג' עליו, ועוד ליבשו רוב עליו משמע דקאי אהדס אחד, ופי' הרי"ד (הביאו הרא"ש סס) דלעת רש"י האי עליו על הלולב קאי, שהיו בו הרבה בדין של הדם ויבשו רובם, אם נשתיירו בהם ג' בדין ובהן ג' עליו לחין לכאורה כשר.

וכבר הקשה עליו הרא"ש למה דיבר התנא בלולב שיש בו יותר מג' בדין כיון שאין צריך יותר, ועוד יבשו רוב עליו משמע דאהדס קאי דאי אלוכלב קאי הוה ליה למימר יבשו רוב בדין, עיי"ש.

וחזינן מכאן דגם הרש"י ס"ל כהרמב"ם שהעלים העצות עממן הם עיקר שם ההדס, ולכך קורא אותם התנא 'רוב עליו' של הלולב ולא 'רוב בדין' כיון שאין כאן בדי הלולב אלא עלי הלולב העצות, והבדים אינם אלא מקום תליית העלים הלולב.

ובזה יתבאר גם הקושיא הא' למה דיבר התנא בלולב שיש בו יותר מג' בדין, ולהאמור חידוש גדול חידש לן, דהא כיון שהכל נכלל בשם הושענא אחד כמוש"כ הרמב"ם, א"כ קא סלקא דעתך ללא יועיל בזה ג' בדין כשרים אלא צריך שתהא רוב האגודה בכשרות, וקמ"ל דסגי דיש בתוך האגודה ג' בדין שבהם ג' עליו לחין והוא המציל על הכל.

,

המורס מכל הג"ל לדלעת רוב הראשונים עיקר שם העצות נופל על תכונת הענף עצמו, אבל דלעת רש"י והרמב"ם שם העצות נופל על ריבוי העלים והענפים יחדיו.

הדברים עפ"י דהפני יהושע) דהקטימה ניכרת יותר בהדס אחד מאשר כשיש ענפים רבים עבותים, ולכך קאמר' דלא לישול לבתחילה חד קטום כיון דלא שמענו להתיר הקטימה אלא בדברי ר"ט דמיירי בשלשה הדסים, ואם נכונים הדברים, מבוואר ג"כ דשלושת ההדסים מצטרפים לשם אגודה אחת, דאל"ה כיון דכל חד בפנ"ע ניכר קטומו אין מקום להתיר מחמת חבריו דעמו, וכמו דלא נתיר מחמת הערבות האגודות עמו, ופשוט.

ובאמת הדברים מתואמים היטב לשיטתייהו, שהרי רש"י והרמב"ם ס"ל דסגי בקן אחד עבות כדי להכשיר כל הבד, והנה אי נימא דשם עבות נופל על הענף שיהיה מוציא מאד תכונתו עלים עבותות, א"כ למה זה נסתפק במיעוטא דמיעוטא, ואע"פ שכל הענף כולו שווה או קרוב מעלים. ועל כרחק דעיקר המורה היא בעלים העבותות עצמן, וכיון דאיכא ג' עלין עבותות קיים המורה כתיקונה.

וויש להוסיף להוכיח זאת, דהנה זה לשון הרמב"ם בפ"ז ה"ח 'כמה שיעור אורך כל מין מהם כו' והדם וערבה אין פחות משלשה טפחים ואם היו ארוכין כל שהן כשרים ואפילו אין בכל בד ובד אלא שלשה עלין לחין כשרים והוא שיהיו בראש הבד, ואם אגד הלולב צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא טפח או יתר' עכ"ל.

וכל רואה משתומם למה כתב הרמב"ם הלכה זו דסגי בג' עלין לחין בתוך ההלכה דשיעור ההדם, וחזינון לדעת הרמב"ם הגידון של מניין העלין הגרורים אינו פרט מפרטי הכשר הענף אלא הם הם עיקר נידון שיעור ההדם, כיון דמהות ההדם הוא בעליון שעליו וההדם אינו אלא מקום תלייתם ודו"ק.]

וכללחאן להכי שוב יש לשבז וליישב שיטת רש"י גבי תלתא טרפי בחד קינא כדבעינו למימר לעיל דמאן הדבר מאד בעליון שבראש הענף שיוצאין מעוקץ אחד, אלא דשאר ראשונים לא יישבו כן משום דס"ל דלא אולי' בתר אורת העלים בפועל אלא בתר תכונת הענף וכמוש"נ למעלה, אבל רש"י לשיטתו דס"ל דאורת העלים היא עיקר מאות העבות, א"כ שפיר סגי ליה בשלושת העלים שבראש ההדם היוצאין מעוקץ אחד, ודו"ק.